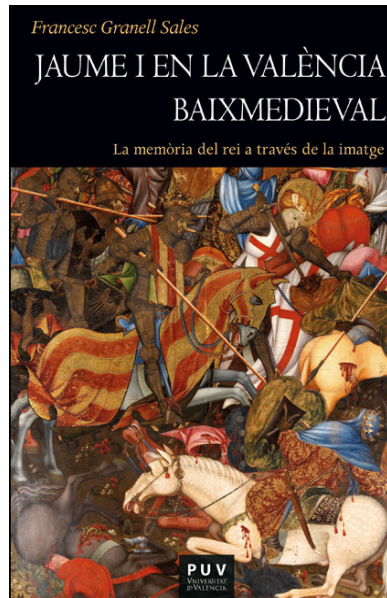

L'imaginari social: conformació o destrucció

Autoria: Francesc Granell Sales

Títol: *Jaume I en la València baixmedieval.*

La memòria del rei a través de la imatge

Editorial: Publicacions de la Universitat de València, València, 2024

222 pàgines

La recerca universitària —i més encara en el cas d'un investigador jove— ha restat durant molts anys als prestatges polseguerosos de les universitats i d'unes dècades ençà als repositoris digitals. Fet i fet però, les excepcions treien cap —especialment en el camp de les humanitats— a un àmbit divulgatiu que les deixava a l'abast del públic en general. Per aquesta raó, i per moltes altres també, la tasca dels serveis de publicacions de les universitats públiques continua sent bàsica a l'hora d'espargir el coneixement d'allò que s'anomena, ara per ara, *talent jove*.

El llibre que ací ressenyem, *Jaume I en la València Baixmedieval. La memòria del rei a través de la imatge*, aconsegueix aquestes tres característiques: a) es tracta d'un investigador jove; b) el tema s'encabeix en l'àmbit de les humanitats, i c) ha estat editat per Publicacions de la Universitat de València, dins de la prestigiosa col·lecció "Història".

Aquest llibre és el resultat, ben resolt, de la tesi doctoral de Francesc Granell Sales, *L'aura de la memòria. La imatge de Jaume I en la València baixmedieval (ca. 1338 – ca. 1538)*. I, en primer lloc, volem justificar el “ben resolt” anterior perquè el pas de treball de recerca a llibre de divulgació s’ha fet mitjançant una estructura d’introducció, tres capítols i unes conclusions que ens permeten fer un seguiment historicosociològic de la figura de Jaume I mitjançant la memòria i com aquesta forniria les estructures socials d’una vertebració (memòria cívica, cristianisme...) que, en certa mesura encara roman amb la processó del Nou d’Octubre. També cal ressenyar la reducció de l’aparat de notes a peu de pàgina, tot i que en aquest camp, si ens ho permeteu, faria una restricció: les notes a peu de pàgina les dedicaria als aclariments o les cites literals secundàries del text, mentre que les referències bibliogràfiques caldria remetre-les, totes, a la bibliografia final en aquest cas. Si “ben resolt[a]” ha estat en la forma, més interessant pot resultar al lector les tries dels tres capítols centrals: “Commemoracions cíviques”, “Representacions figuratives i objectes amb aura” i “Espais de la memòria”.

El sociòleg John Thompson explica que l’*imaginari social* (un concepte creat pel filòsof d’origen grec Cornelius Castoriadis) és una mena de dimensió creativa i simbòlica del món social, és a dir, la dimensió a través de la qual els éssers humans creen les formes pròpies de viure junts i les formes pròpies de representar-ne la vida col·lectiva. Però aquesta aparent conformació natural de l’imaginari social a manera d’acumulació *democràtica* i social de les referències compartides cal confrontar-la amb la teoria del triple camp de Pierre Bourdieu centrada en el capital, el camp i l’habitus que inclou a més del capital econòmic, el cultural, el social i... el simbòlic. I d’aquests tres últims és dels que Granell Sales ens forneix un garbuix d’exemples que permeabilitzen la societat en una estructura verticalitzada del poder i que des del primer moment ha projectat una “ombra en proporció a l’alçada de la persona [Jaume I]” fins a fer del “personatge històric” una “figura mítica”.

Potser la data incrustada de la memòria valenciana és el 9 d’octubre de 1238 com a moment d’inici del nou poble valencià, però el procés d’institucionalització i començament de l’imaginari social com a poble hagué d’esperar cent anys, fins al Nou d’Octubre de 1338. Aquesta és la primera data de la celebració del Nou d’Octubre. El rei Pere el Cerimoniós, amb la idea de reforçar-se i legitimar-se es mira en l’espill de

Jaume I i se'n reconeix deutor, com a cristià, com a model i com a legítim representant de la nova societat que creixia i es desenvolupava enfront, encara, de l'"infidel", institucionalitza la festa i ho fa en honor de sant Dionís, patró de la jornada, i sant Jordi, l'heroi mític que es posà del costat de Jaume I durant la batalla, a la vora de santa Maria, a qui consagra la nova Seu eclesiàstica valentina i declara patrona de tots els valencians: la Mare de Déu del Puig.

Aquest procés commemoratiu, però, no tindria sentit sense una plasmació visual que generés un imaginari social i simbòlic (una altra vegada P. Bourdieu) que el poble assumís com a propi. És l'hora de la teatralització necessària perquè el poble reconega i admire els seus herois i salvadors a través de les processons, la imatgeria, la bandera i la pintura (el retaule de sant Jordi del Centenar de la Ploma i el retaule de Xèrica) com a idealització i legitimació de les estructures de poder que així permeabilitzaven al poble.

Altrament, si s'ha de reforçar el camp gairebé sagrat de Jaume I, cal fer-ho a través de la seua presència en llocs de culte, ja siguen aquests jurídics, on apareix la seua figura als manuscrits il·luminats, mitjançant objectes associats llegendàriament al rei, o situant la seua imatge en llocs pròxim a la santificació per tal que el poble construís aquest imaginari sociològic de caràcter simbòlic que legitime una realitat que encara mantenia l'"infidel", ja no com a enemic, però si com a justificador del perill extern.

Finalment, en el tercer capítol, Granell Sales, s'endinsa en el paisatge urbà a través de les confraries i dels espais recognoscibles com el monestir de Santa Maria del Puig, el de Sant Vicent de la Roqueta, la confraria de Sant Jaume —l'actual el monestir de la Puritat i Sant Jaume, situat al carrer del Convent de la Puritat, de València, entre la plaça de la Mare de Déu i la de Manises— per establir un lligam entre la restauració del cristianisme i el nou poble valencià d'una banda, i de l'altra com a elements d'identitat civil d'un poble molt sovint abandonat i abandonador d'una realitat històrica que ha estat substituïda. Un dels exemples, entre d'altres, més clars és la substitució i canvi d'itinerari de la processó del Nou d'Octubre: l'original que eixia del portal del Palau de la catedral, feia parada a l'església de Sant Jordi (avui desapareguda i que estava situada en la plaça del mateix nom a l'actual plaça de Rodrigo Botet) i acabava al portal dels Apòstols (p. 42). Un altre és el retaule del Centenar de la Ploma que simbolitza la

batalla del Puig amb la presència de Jaume I i sant Jordi. Aquest retaule va ser venut el 1864 i ara és al Victoria and Albert Museu, de Londres, tot i que fa entre 2020 i 2021, gràcies a la restauració de la predel·la per part de la Generalitat, aquesta es va poder contemplar al Museu de Belles Arts de València. I encara una tercera fita desapareguda de la realitat i de la memòria dels valencians: l'hospital de Sant Vicent de la Roqueta, situat enfront de l'actual monestir.

sLa lectura d'aquest llibre obre els ulls a una realitat que Granell Sales circumscriu a la València baixmedieval, però que necessitaria un seguiment històric que aprofundís en la conformació (la destrucció i substitució) de l'imaginari simbòlic valencià. Obres com aquesta podrien ser la base sociològica de cara a la presa de posició per a la conformació —reforçant-lo, actualitzant-lo... o abandonant-lo— d'un imaginari social que abracés el fet polític, és clar, i amb aquest el dels mitjans de comunicació (xarxes socials incloses), les relacions socials i el reconeixement de les fites històriques, tant les urbanes com les institucionals.

F. Xavier Llopis Bauset
Editor de Campgràfic